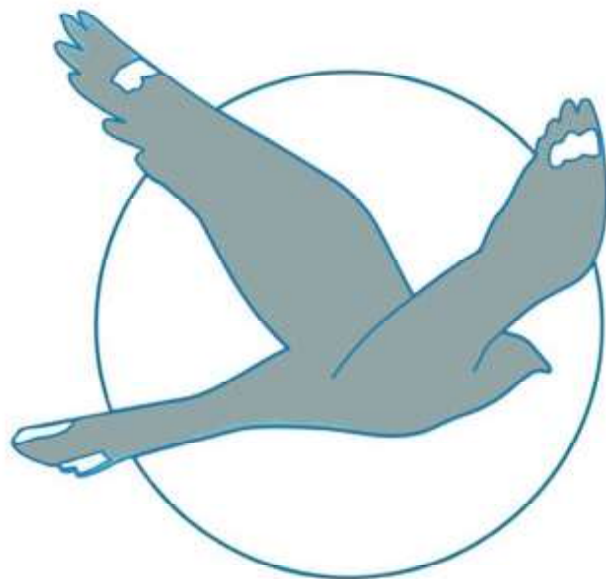

Caprimulgus

Vogelwerkgroep
Midden Overijssel

Lammertink
SCHILDERSBEDRIJF

Vonderweg 29a - 7468 DC Enter
Tel. (0547) 38 13 77 - Fax (0547) 38 35 11

Nachtzwaluw

Caprimulgus

Tijdschrift van de Vogelwerkgroep Midden Overijssel

De werkgroep, opgericht op 17 januari 2001, is een onafhankelijke vereniging die zich bezighoudt met vogelonderzoek en -bescherming. Zij organiseert excursies naar vogelgebieden in en buiten de regio en geeft voorlichting over vogels.

Redactie:

Jos van Tongeren
Wilma Wijnen
Roel Janssen

Adres:

Galenshoeve 21
8052 AV Hattem
tel.: 038-4445419
e-mail:

info@vogelwerkgroepmiddenoverijssel.nl

website:

www.vogelwerkgroepmiddenoverijssel.nl

Kopij voor het volgende
nummer inleveren vóór:

15 maart - april

15 juni - juli

15 sep - oktober

15 dec - januari

Bij voorkeur per e-mail
naar:

info@wilmawijnen.nl

Tabellen en grafieken
apart aanleveren als
Word- of Excel-document.

Jaargang 18, nummer 2

april 2019

Inhoud

Bestuurlijk	4
Rietland Elburg	6
Basiskwaliteit natuur	9
Uit de media	18
Uit het veld	20
Mystery Bird	22

Bestuurlijk

Houd algemene soorten algemeen!

De vorige Caprimulgus schreef ik mijn inleidende stukje "...En natuurlijk ook een nieuw vogeljaar waarin we als VMO'ers weer op allerlei manieren van onze wilde vogels kunnen genieten en nuttig werk gaan doen om ze waar mogelijk te helpen. Dat kan op allerlei manieren en het bestuur hoort dan ook graag van jullie welke ideeën er leven over die vogelaarsactiviteiten die je het liefste doet. Dus mail, bel, schrijf en deel wat je beweegt! Onze website heeft ruimte genoeg voor jullie inbreng.....". En dat geldt nog steeds natuurlijk! De weinige reacties die we kregen gingen over het nieuwe systeem van organiseren van excursies. Dat viel niet bij iedereen in goede aarde, dus hebben we besloten om het idee van "elke VMO'er organiseert de komende jaren tenminste 1 excursie" maar te laten vallen. We zullen dus geen standaard cursusprogramma meer presenteren, maar er op ad hoc basis mogelijk een paar per jaar organiseren. Samen met een paar actieve leden heeft het bestuur gesproken over de geringe animo onder de leden om zelf zaken op te pakken. Om beter te weten wat er leeft, willen we met ingang van dit jaar naast de twee algemene ledenvergaderingen, nog een tweetal ledenbijeenkomsten organiseren die vooral in het teken staan van versterken van het werkgroep gevoel en de onderlinge contacten.

Ondertussen zijn de eerste voorjaarsactiviteiten al weer aangevangen. De eerste BMP-telronde op de heide van de Sprengenberg liet erg lage aantallen zien van veldleeuwerik, geelgors en roodborsttapuit. Hopelijk gaan die nog wat toenemen en gaat de heide niet op het agrarisch cultuurland lijken waar deze soorten nauwelijks nog voorkomen. Dat geldt al helemaal voor weidevogels. In de pers zorgelijke berichten over sterke achteruitgang van insecten in boerenland. Kijk in het voorjaar om je heen en groen turbo grasland wordt afgewisseld met door glyfosaat (bijv. roundup) doodgespoten grasland en groenbemesters. Ook blijkt dat in geïnjecteerde drijfmest grote hoeveelheden bestrijdingsmiddelen voorkomen en dat is zelfs in de biologische landbouw het geval als gebruik wordt gemaakt van stro uit de gangbare landbouw. Zie dat als worm, kever of vlieg maar eens te overleven.

Verderop in deze Caprimulgus een artikel uit de koker van Vogelbescherming om te komen tot een basiskwaliteit voor natuur, juist ook buiten natuurgebieden, omdat gewone soorten als bijvoorbeeld spreeuw, ringmus en patrijs het zwaar hebben. Er moet een omslag plaatsvinden, om te beginnen in de landbouw. We hebben een nieuwe gangbare landbouw nodig waarin kringlopen worden gesloten, die natuurinclusief is en landschappelijk aantrekkelijk. En met eerlijke prijzen voor de producten van de boer. Dat lukt alleen als overheden, zuivelcoöperaties, retailers en boeren samen de omslag maken en vooral niet te vergeten: consumenten die

niet voor de laagste prijzen gaan, maar bewust hun voedsel kopen. Hierbij kan helpen dat natuur- en milieuschade, veroorzaakt door de industriële gangbare landbouw, wordt verdisconteerd in de kostprijs van de producten, waardoor gangbaar vanzelf duurder wordt ten opzichte van biologisch en natuurinclusief. Belangenorganisaties, zoals de VMO, kunnen hier een prima rol in spelen, dus lees de eerste alinea nog eens door....

Tip: kijk tijdens het veldwerk in het voorjaar ook goed naar boven, de trek van kiekendieven en visarenden is in volle gang.

Ik wens jullie een overvloedig voorjaar!

Gerrit Dommerholt
Voorzitter VMO

Rietland Elburg - Vogelkijkhut

Begin april bracht ik een bezoek aan het Drontermeer ten oosten van Elburg. Daar ligt een buitendijkse inham met open water, riet en wat wilgen- en elzenstruweel genaamd Rietland. Sinds een jaar staat er nu een heuse nieuwe kijkhut; daarvoor een steeds krakkemikkiger wordend kijkscherm dat op het punt stond om te vallen.

Het gebied is in het bezit van Staatsbosbeheer; net zoals een groot deel, misschien wel het gehele, Drontermeer. Het meer zelf staat bekend om, vooral overwinterende, watervogels zoals zaagbek, brilduiker, nonnetje en wilde – en kleine zwaan. In de rietkragen worden wel eens baardmannen waargenomen, ook 's winters foeragerend op de zaadjes van de lisdodde; de sigaren van het riet. De lisdodde staat volop vlak voor de hut. Daar heb ik prachtige foto's van gezien op www.waarneming.nl.

baardman

blauwborst

relatie met de winterkoning maar net op tijd in; leek me niet zo gepast... Na enige tijd hoorde ik op redelijke verre afstand de roep van een baardman en af en toe zag ik er een of twee even boven het riet opvliegen; veel te ver weg naar mijn idee! Ook hoorde ik achter in het riet tussen wat wilgenopslag een blauwborst zijn best doen om boven de driftig zingende winterkoning uit te komen wat hem niet lukte. Moet 'ie maar dichterbij komen, dacht ik nog. En dat deed hij gelukkig dan ook na een uurtje of zo. Dichtbij genoeg voor een mooie foto (zal er toch wel een redelijke bij zitten; het toestel bleef maar 'klikken') en ook om te genieten van zijn zang. Na een strak doorvliegende man bruine kiekendief deed een vrouw het rustiger aan en nam de tijd om al jagend boven het riet langzaam rondjes te draaien. Wat ook nog voor paniek onder de eenden zorgde en uit het riet zo'n tiental wintertalingen op deed vliegen. Ik hoorde er ook mijn eerste rietzanger van dit jaar zingen. Na weer een uur van betrekkelijke rust aan het vogelfront leken de baardmanroepjes dichterbij te komen. Plotseling gingen er drie vogels dichtbij in het riet zitten waarvan een man redelijk hoog en goed in het zicht. Zo snel als ik kon de camera paraat en klikken maar; je weet maar nooit hoelang ze in het zicht bleven. Dat was niet zo lang en zo plotseling als ze in beeld kwamen, zo snel waren ze weer verdwenen naar achteren verder het riet in.

Toen ik na zo'n vier uur de vogelhut verliet en terug naar de dijk en mijn auto liep zag ik dat het binnendijkse land een groot mooie weidevogelwalhalla is, 'Polder Oosterwolde' heet het. Dit is een nat weidevogelreservaat met veel plasdras plekken en slootjes met hoge waterstand. Ik zag en hoorde daar zo op het eerste gezicht relatief grote dichtheden tureluur, kievit, wulp, graspieper, veldleeuwerik en grutto. Ook zag ik daar mijn eerste zomertaling van dit jaar. Al met al is dit een heel mooi gebied om naar toe te gaan!

Roel Janssen

Ook in De Levende Natuur - jaargang 119 - nummer 5 een artikel uit de koker van Vogelbescherming Nederland over de dreigende teloorgang van gewone (vogel)soorten van stad en land. Het artikel wordt hier integraal gepresenteerd.

Op weg naar een basiskwaliteit voor natuur

Robert Kwak, Arnold van den Burg, Gerrit Dommerholt, Arnold van Kreveld, Anton Stortelder en René van Wijngaarden

Er is in Nederland veel aandacht voor dieren die met uitsterven worden bedreigd. En terecht. Maar een ander probleem sneeuwt daardoor onder: ook veel algemene soorten zijn in een vrije val terecht gekomen. De kwaliteit van de leefomgeving is kennelijk niet meer toereikend om populaties van deze algemene soorten in stand te houden. Om deze trend te stoppen en populaties te laten herstellen, is minimaal een 'basiskwaliteit' voor natuur nodig, ook buiten de aangewezen natuurgebieden. We moeten de basiskwaliteit maatschappij-breed agenderen en integreren in besluitvorming en beheer om daadwerkelijk een trendbreuk te realiseren in de achteruitgang van soorten.

Het gaat niet goed met de natuur in Nederland. Uit Duits-Nederlands onderzoek blijkt dat de biomassa aan vliegende insecten in 27 jaar met ruim 75% is afgenomen (Hallmann et al., 2017). Dit onderzoek kreeg veel aandacht, maar staat niet op zichzelf. In Nederland namen van veel soorten de aantallen en verspreiding af (Compendium voor de Leefomgeving en Living Planet Report (WWF, 2016)). Bijvoorbeeld dagvlinders namen in aantallen en verspreiding sinds 1992 af met bijna 40%; en van de argusvlinder is sinds 1992 nog maar 2% over. Het aantal vogels in het landelijk gebied in de EU kelderde de afgelopen 30 jaar met 55% (Inger et al., 2015); dat zijn alleen al in Noordwest Europa 420 miljoen vogels minder.

Niet alleen bijzondere soorten nemen in aantallen en verspreiding af, maar ook (voorheen) algemene soorten. De afnamen vinden zowel binnen als buiten natuurgebieden plaats, maar is sterker buiten de natuurgebieden. Deze verarming beïnvloedt maatschappelijke, economische en culturele ecosysteemdiensten.

Een aantal effecten liggen voor de hand; soms zijn de effecten indirecter, zoals verminderde vruchtzetting door afname van bestuivers van gewassen en wilde planten, natuurlijke plaagbescherming en moeten er extra inspanningen tegen kustafslag worden gedaan, terwijl het effectiever en goedkoper is om zeegrasvelden en schelpdierbanken in stand te houden die uit voldoende individuen bestaan om gezamenlijk sediment vast te houden. Maar ook cultureel heeft de verarming van de natuur effecten, zoals minder kwaliteit van de groene recreatie en minder kwaliteit van het natuurlijk erfgoed.

fig. 1

Voorbeelden van ecosysteemdiensten in Nederland, verdeeld over productiediensten, culturele diensten en regulerende diensten (bron: PBL et al., 2014, www.pbl.nl).

De afnames van aantallen individuen en soorten hebben ook effect op de voedselwebben waarvan de verschillende soorten een onderdeel vormen. Veranderingen werken door in het gehele voedselweb. Veel 'bijzondere' beschermde diersoorten zijn afhankelijk van een groot voedselaanbod en daarmee van hoge dichtheden aan algemene soorten. Dit is uitgebreid bestudeerd voor de grauwe klauwier (van den Burg et al., 2011), maar ook voor bijvoorbeeld grutto- en korhoenkuikens blijkt het gebrek aan insecten van cruciaal belang te zijn.

Om de achteruitgang van de biodiversiteit in Nederland te stoppen kunnen we niet meer volstaan met het beschermen van soorten en habitats in natuurgebieden. Ook buiten natuurgebieden is een 'basiskwaliteit voor natuur' noodzakelijk. Het uitgangspunt voor basiskwaliteit voor natuur is dat algemene soorten algemeen

blijven of weer algemeen worden. Om dat te realiseren is een set van condities noodzakelijk, die voortkomen uit abiotiek, landschappelijke inrichting en beheer en gebruik, die het leefgebied van planten en dieren bepalen. De basiskwaliteit is daarbinnen de minimale vereiste waaraan deze set van condities moet voldoen teneinde een gewenst niveau van biodiversiteit duurzaam in stand te houden. Deze basiskwaliteit staat in dezen voor de ecologisch duurzame vorm van landgebruik gegeven de van nature aanwezige randvoorwaarden en cultuurhistorische context. De exacte invulling van de basiskwaliteit kan lokaal verschillen en is afhankelijk van de aanwezige variatie en habitats (dus ook bijvoorbeeld agrarisch grasland of stedelijke bebouwing).

Met het realiseren van een basiskwaliteit voor natuur in Nederland moeten bijvoorbeeld de vogelsoorten die in 1950 algemeen waren (dus geen Rode lijstsoorten) hun algemene status herwinnen, natuurlijk voor zover de knelpunten voor deze soorten niet buiten Nederland liggen. Een kenmerk van veel sterk in aantal afgenomen algemene vogelsoorten is dat ze niet beperkt waren tot natuurgebieden, maar vooral in het landelijk gebied en de stad voorkwamen, zoals de kievit, scholekster en spreeuw. Een trendbreuk is hier dringend nodig, waarna een flink herstel op zou moeten treden.

Twee-derde van het landoppervlak van Nederland bestaat uit agrarisch gebied. Zowel wat betreft de intensiteit van het landgebruik als milieubelasting veroorzaakt de landbouwsector knelpunten voor veel soorten planten en dieren. Zonder aan landbouwgebieden een bepaalde basiskwaliteit voor natuur vast te koppelen, zal herstel van biodiversiteit in Nederland nooit slagen. Door de schaalvergroting in de landbouw worden populaties van soorten doorsneden, waarbij de uitsterfkans van die kleine overgebleven populaties aanzienlijk is. De discussie over de landbouw is inmiddels breed op gang gekomen, waarbij ook door de sector zelf wordt gesproken over fundamentele aanpassingen ten behoeve van natuur en milieu. De uitkomsten van een enquête onder 2287 landbouwers in het dagblad Trouw geven daarvan een overduidelijk signaal (Bouma & Marijnissen, 2018). Een uitgewerkte basiskwaliteit – d.w.z. de minimale omgevings- en milieukeurmerken – kan het proces naar een natuur-inclusieve landbouw richting helpen geven.

Basiskwaliteit als oplossingsrichting

Er zijn vier sporen om de basiskwaliteit te realiseren:

1) Communicatie

Kennisoverdracht vanuit ecologen en natuurbeschermers naar beleidsmakers, beheerders en andere stakeholders is van groot belang om een basiskwaliteit voor natuur te realiseren. Vaak is het geen onwil bij bestuurders en groenbeheerders om rekening te houden met natuurwaarden, maar ontbreekt het

aan kennis, inzicht en manier van denken. Veelal wordt sectoraal gedacht en maken verschillende afdelingen eigen afwegingen met als resultaat een achteruitgang van de biodiversiteit. Door het samenwerken van afdelingen en natuur-inclusief denken kunnen stappen voorwaarts gezet worden. Door alleen al met bijvoorbeeld gemeenten in gesprek te gaan over de basiskwaliteit voor natuur ontstaat er kennisuitwisseling, waardoor eerste resultaten binnen bereik komen. In overleg is vaak veel mogelijk, zoals de aankleding van het landschap met heggen en poelen en aangepast maaibeheer. Stimulering van natuur-inclusief boeren en een natuur-inclusieve inrichting van industrieterreinen zijn weliswaar moeilijker om aan te zwengelen, maar ook met de meest ingewikkelde milieuproblemen (denk aan stikstof, fosfaat en organische verbindingen, zoals Pcb's en dioxinen, en pesticiden gebruik) kan direct aan de slag gegaan worden om de basiskwaliteit van onze leefomgeving te verbeteren. Dit is ook beschreven door Berendse (2016).

2) Het nemen van no regret maatregelen

Een eerste indruk van de soorten waar het om gaat is gegeven in de Oranje lijst vogels (Sovon, 2013); voor andere soortgroepen is dit nog niet verder ingevuld en uitgewerkt. Zonder dat het kwantitatief is uitgewerkt, zoals bij de vogels, maar door publicaties, zoals de achteruitgang van insecten in natuurgebieden in Nederland (Hallman et al., 2018). Door het Planbureau voor de Leefomgeving en ontwikkelingen van Rode lijsten kan wel een kwalitatief beeld worden geschetst welke soortgroepen relevant zijn.

Ook de maatregelen die moeten worden genomen om de doelen te realiseren zijn nog niet allemaal uitgewerkt. Maar van de kennis opgedaan bij soorten die voorkomen in natuurgebieden en bij het herstel van habitats zijn vaak maatregelen af te leiden die voor de algemene soorten relevant zijn. Er zijn nu al veel 'no regret' maatregelen te realiseren, waarvan zeker is dat ze een positief effect hebben. Voorbeelden hiervan zijn: vissen moeten paaiplaatsen kunnen bereiken, de fosfaatconcentratie voor een goede ontwikkeling van waterplantvegetaties moet onder de 0,03 mg/l P liggen (Roelofs, in prep.), er moeten voldoende bloeiende planten zijn gedurende het gehele seizoen, geschikt als voedselbron voor de verschillende insectengroepen. Gifstoffen die de wilde bijenpopulaties en andere insectengroepen bedreigen moeten worden geweerd (Rundlöf et al., 2015). De 'no regret' maatregelen kunnen gerealiseerd worden bij zowel abiotiek, inrichting van het landschap als beheer en gebruik.

3) Het ontwikkelen van science based maatregelpakketten

Een belangrijk onderdeel voor de invulling van de basiskwaliteit voor natuur is het vaststellen van de minimale vereisten waaraan de set van condities moet voldoen voor de instandhouding van (voorheen) algemene soorten. Als we deze vereisten wetenschappelijk onderbouwd kunnen bepalen, levert dit direct praktische handvatten op voor verbetering van de randvoorwaarden voor de ontwikkeling

4) Monitoring

Omdat een snelle start noodzakelijk is voor het behoud en, hopelijk, enig herstel van biodiversiteit, is het bijzonder gewenst de effectiviteit van de verschillende toegepaste activiteiten en maatregelen te volgen. Immers de ene maatregel is waarschijnlijk effectiever dan de andere, en er kan alleen lering uit maatregelen worden getrokken als de uitgangssituatie en effecten inzichtelijk gemaakt worden. Zowel de stand van de knoppen wordt gemonitord alsook het voorkomen van soorten, zoals de vogelsoorten van de Oranje lijst, en hun dichtheden, als ultieme graadmeters voor het succes van uitgevoerde maatregelen. Monitoring maakt ook de terugkoppeling en motivatie naar de verschillende stakeholders mogelijk, wat van belang is om de relevantie van hun handelen aan te tonen.

Basiskwaliteit voor natuur in de Achterhoek

De Achterhoek is historisch gezien een ecologische 'hot spot'. Juist in deze regio is de landbouw de afgelopen decennia sterk geïntensiveerd, percelen zijn opgeschaald en de landbouwbedrijfsvoering concentreert zich op de melkveehouderij met de daarbij behorende gewasteeit van vooral intensief grasland met monoculturen raaigras en mais. De achteruitgang van veel soorten is in deze regio merkbaar. Er staan 31 algemene vogelsoorten behorend bij dit landschapstype op de landelijke Rode Lijst (van Kleunen et al., 2017), waarvan ruim driekwart in de Achterhoek afhankelijk is van de landbouwpraktijk en inrichting van het agrarisch landschap.

In een viertal gemeenten in de Achterhoek (Oost Gelre, Berkelland, Lochem en Bronckhorst) is inmiddels verkend of en hoe het concept van basiskwaliteit voor natuur verder zou kunnen worden ingevuld en relevant gemaakt voor gemeenten. Besproken is waarvoor gebiedspartijen warmlopen, wat haalbaar is en waarvoor partijen in actie zouden willen komen. Aanwezig waren vertegenwoordigers van drie van de vier gemeenten waar een verkenning wordt uitgevoerd, Provincie Gelderland, Waterschap Rijn en IJssel, Natuurmonumenten, Vogelbescherming Nederland, Vereniging Agrarisch Landschap Achterhoek, Vereniging Gelders Particulier Grondbezit, de Wild Beheer Eenheden en Stichting Staring Advies. Als belangrijke speler in het agrarisch gebied is het spijtig dat LTO uiteindelijk niet is aangeschoven bij dit overleg. De eerste stap om gezamenlijk tot onderstaande speerpuntenlijst te komen is met instemming van alle deelnemende partijen bereikt. De volgende stap, die najaar 2018 met deze gemeenten – en andere gemeenten die interesse hebben om mee te werken - wordt ingezet, is het identificeren en aanjagen van concrete acties en projecten ter verbetering van de basiskwaliteit voor natuur, op basis van onderstaande lijst.

Landschappelijke inrichting

1. Het landschap is herkenbaar als passend in de Achterhoek

2. Het landschap is toegankelijk voor de burger
3. Afgetakelde landschapselementen worden hersteld
4. Kinderen kunnen een veldboekje plukken
5. Boerderijen en schuren worden groen ingepast
6. Watergangen en houtsingels worden afgeschermd met bufferzones van enkele meters
7. Taluds van watergangen worden benut om het coulissenlandschap te herstellen
8. Maaipaden worden anders (ecologisch) ingericht
9. Gestimuleerd wordt dat tuinen en erven 'onthard' worden
10. Industrierterreinen worden natuurvriendelijker ingericht

Beheer en gebruik

11. Bermen worden hersteld en ecologisch beheerd t.b.v. kruiden, insecten, vogels, wild en beleving
12. Op maaipaden wordt het maaisel afgevoerd
13. Organisch materiaal als gevolg van het landschapsbeheer wordt benut als grondstof
14. (Weide)vogels in agrarische landschappen kunnen hun jongen grootbrengen

pag 14. “ingepalmde” berm (gemeente Lochem) met sporen van de mestinjecteur tot aan de verharding;

Onder: een stap richting basiskwaliteit: herstelde bermvegetatie; een bijdrage aan het herstel van de droge ecologische infrastructuur voor onder andere insecten. Voorwaarde is dat gemeenten hierop handhaven (foto's: Vogelbescherming Nederland).

abiotiek

- 15. Het bodemleven wordt hersteld
- 16. De landbouw wordt duurzamer (meer grondgebonden, minder input van mineralen)

Overig

- 17. De boer neemt zijn verantwoordelijkheid richting de burger voor een bijdrage aan een gezond, attractief landschap
- 18. (Basis)scholen worden gestimuleerd om leerlingen te wijzen op de natuur buiten

Basiskwaliteit landelijk?

Naast het eerste pilot project in de Achterhoek, zal het begrip basiskwaliteit ook moeten worden opgepakt door een groot aantal andere stakeholders dan

gemeenten. Door Vogelbescherming Nederland is een taskforce opgericht om dit verder uit te werken en vorm te geven. Bij het ontwikkelen van een basiskwaliteit zijn veel verschillende maatregelpakketten mogelijk en noodzakelijk, daardoor zijn er ook veel partijen bij betrokken. Het is een niet eenvoudige en lange weg, maar willen we de biodiversiteit in Nederland daadwerkelijk veilig stellen, dan is deze weg onontkoombaar.

Literatuur

Berendse, F., 2016. Wilde Apen. Natuurbescherming in Nederland. KNNV uitgeverij.

Bouma, J & H. Marijnissen, 2018. Boer wil verduurzamen om uit de crisis te komen. Dagblad Trouw 19 juni 2018. (<https://destaatvandeboer.trouw.nl/>).

Burg, A. van den, M. Nijssen, M. Geertsma, S. Waasdorp & D. Van Nieuwenhuyse, 2011. De grauwe klauwier, ambassadeur voor natuurherstel. KNNV Uitgeverij Zeist.

Inger, R., R. Gregory, J.P. Duffy, I. Scott, P. Voříšek & K.J. Gaston, 2015. Common European birds are declining rapidly while less abundant species' numbers are rising. Ecology Letters 18: 28-36.

Hallmann, C. A., M. Sorg, E. Jongejans, H. Siepel, N. Hofland, H. Schwan, W. Stenmans, A. Müller, T. Hörrén, D. Goulson & H. de Kroon, 2017. More than 75 percent decline over 27 years in total flying insect biomass in protected areas. PloS one, 12(10), e0185809.

Hallmann, C.A., T. Zeegers, R. van Klink, R. Vermeulen, P. van Wielink, H. Spijkers & E. Jongejans, 2018. Analysis of insect monitoring data from De Kaaistoep and Drenthe. Department of Animal Ecology and Physiology, Faculty of Science, Institute for Water and Wetland Research, Radboud University, Nijmegen, The Netherlands.

Kleunen, A. van, R. Foppen & C. van Turnhout, 2017. Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels 2016 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Sovon-rapport 2017/34. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

PBL, WUR, CICES, 2014. Examples of Ecosystem Services in The Netherlands. Infografic PBL, Den Haag.

Roelofs, J., In prep. Waterplanten en Waterkwaliteit.

Rundlöf, M., G.K. Andersson, R. Bommarco, I. Fries, V. Hederström, L. Herbertsson, O. Jonsson, B.K. Klatt, T.R. Pedersen, J. Yourstone & H.G. Smith, 2015. Seed coating with a neonicotinoid insecticide negatively affects wild bees. *Nature*, doi: 10.1038/nature14420.

Sanders, M.E., P. Schippers & H.A.M. Meeuwssen, 2018. Beoordelen van de natuurkwaliteit in het Natuurnetwerk. De Levende Natuur jaargang 119, uitgave 1.

Sovon, 2013. De stand van de vogels in 2013. Sovon Vogelbalans 2013: 13-16.

Vlinderstichting, De, 2018. De Vlinderstand 2018.

WWF, 2016. Living Planet Report. Produced in collaboration with ZSL and Global Footprint Network.

Dankwoord

Grote dank is verschuldigd aan Ruud Foppen, Bas van Leeuwen, Marijn Nijssen, Jan Roelofs, Hans Sprangers, Michiel Wallis de Vries en Ronald Zollinger voor het intensief meedenken bij de totstandkoming van dit artikel.

Auteurs

Drs. R.G.M. Kwak
Vogelbescherming Nederland
Boulevard 12, 3707 BM Zeist
Robert.Kwak@vogelbescherming.nl

Dr. Ir. A.B. van den Burg
Stichting Biosfeer
Onderlangs 17, 6731 BK Otterlo
bsp@upcmail.nl

Drs. G.J.G. Dommerholt
Vogelbescherming Nederland
Boulevard 12, 3707 BM Zeist
Gerrit.Dommerholt@vogelbescherming.nl

Drs. A.R. van Kreveld
Bureau Ulucus
a.kreveld@xs4all.nl

Dr. A.H.F. Stortelder
Huijskesdijk 2, 7136 ME Zieuwent
Stortelder.Anton@Gmail.com

Ir. R.P.A. van Wijngaarden
Vogelbescherming Nederland
Boulevard 12, 3707 BM Zeist
Renwijn123@gmail.com

Naschrift

Goed voorbeeld doet goed volgen, dus wie weet kunnen we ook in onze werkgroep samen met gemeenten, grondeigenaren en belangenorganisaties, net als in de Achterhoek, de eerste stappen zetten om te komen tot minimaal een basiskwaliteit voor onze leefomgeving.

Heeft u na het lezen van dit artikel vragen, of ziet u mogelijkheden om, samen met anderen, binnen het werkgebied van de VMO met dit onderwerp aan de slag te gaan?

Neem dan contact op via info@vogelwerkgroepmiddenoverijssel.nl.

Gerrit Dommerholt

Uit de media

In deze rubriek vindt u becommentarieerde samenvattingen van berichten die in de media zijn verschenen. Als u iets voor deze rubriek hebt; graag het bericht met samenvatting, eventueel voorzien van commentaar, inleveren bij de redactie.

Het tijdschrift *De Levende Natuur* van september 2018 is een themanummer en heeft als titel 'Voedselketens ontrafeld'. Onder het hoofdstuk 25 jaar toegepast faunaonderzoek wordt het onderzoek beschreven van de Stichting Bargerveen. Deze stichting is in 1993 opgericht om onderzoek te doen naar de populatie van de grauwe klauwier in het Bargerveen. Deze populatie deed het goed en bleef stabiel. In andere natuurgebieden ging het slecht met de grauwe klauwier. Dit onderzoek was de start van 25 jaar onderzoek, met als doel: herstel van levensgemeenschappen met de focus op fauna.

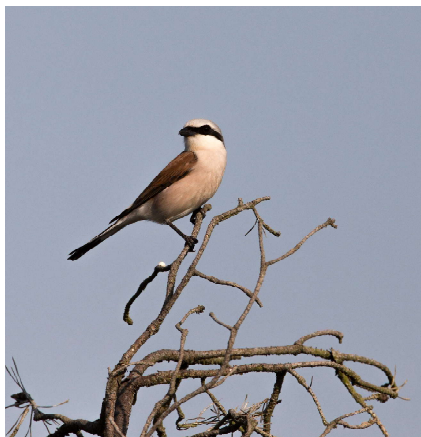
De eerste jaren van het onderzoek lag de nadruk op het uiteenrafelen van de effecten van beheer en landschap op de populatieontwikkeling van de grauwe klauwier in het Bargerveen. Door dit onderzoek is het voedselweb ontrafeld. De aanwezigheid van voldoende grote insecten tijdens de periode dat er jongen waren, bleek de sleutel om de populatieontwikkeling te kunnen verklaren. Na eerst vooral onderzoek te doen aan de grauwe klauwier, er werden later andere soorten bij betrokken, werden er voedselwebben onderzocht, macro fauna en vennen in hoogveengebieden hersteld en onderzocht wat de invloed is van begrazing. En wat de oorzaken zijn van de achteruitgang van de heidefauna en de fauna van kalkgraslanden. In een artikel in het blad wordt uitvoerig het

onderzoek aan de grauwe klauwier in het Bargerveen omschreven. In de periode 1991-1996 werden er 29 nesten gevolgd qua voedsel voor de nestjongen. Het voedselaanbod was: vlinders en rupsen 22%; sprinkhanen 9% en libellen 11%. In 2017 werden er 7 nesten gevolgd en was het voedselaanbod: sprinkhanen 24%; vlinders en rupsen 12% en libellen 5% en werd dus duidelijk een verschuiving in het voedselaanbod geconstateerd. De overige prooidieren, zoals spinnen, bijen en wespen, vogels en zoogdieren bleven nagenoeg gelijk. Dit themanummer beschrijft verder nog de leefwijze van de verschillende prooidieren.

Ook de kuikenoverleving van de Kievit komt in dit themanummer aan bod. Ook wordt in een artikel de vraag gesteld hoe voedszaam het voedsel is van onze bossen? Door de verzuring van de bossen ontstaat kalkgebrek. Vooral bij mezen wordt kalkgebrek geconstateerd. Dit veroorzaakt dat eieren slecht uitkomen en jongen die poten breken in het nest. De toppredatoren zoals buizerd, boomvalk, havik en sperwer zijn sterk in aantal gedaald in de bossen van de droge zandgronden. Bij het openmaken van niet-uitgekomen sperwereieren viel op dat de embryo's vaak dwerggroeï vertoonden. De artikelen in dit themanummer geven wel aan dat als de fundamenteën van de voedselketen achteruit gaan er

scheuren in het ecologisch bouwwerk ontstaan. Het wordt dan stutten en repareren en dat wordt dan ook volop gedaan.

Henk Roelofs

grauwe klauwier

Uit het veld

De Punt Transect Telling (PTT) van december 2018 was voor mij een telling van op het goede moment op de juiste plek zijn. Op een telpunt (een van de 20 vastgestelde plekken waar je gedurende 5 minuten alle vogels telt) in het bos was niets te zien of te horen, wel zag ik mossen en ik ging kijken of er rood bekertjes mos tussen stond. Tot ik wat boven mij hoorde... ik zag twee paar kruisbekken in een spar. Op de heidetelpunten zoek ik altijd naar de klapekster. Dit jaar vloog er een over mij heen en ging 20m verderop in een berk zitten. In het natuurgebied Zunasche Heide van Staatsbosbeheer zag ik een ooievaar. Het was voor mij de eerste keer in al die jaren tellen dat ik een ooievaar noteerde in deze wintertelling. Het eerste telpunt van de wintertellingroute Beuseberg-Holterbroek is onze tuin en omgeving.

Wat verderop in de straat zit in een boom een eksternest. Dit nest is verleden jaar zorgvuldig gebouwd. Ik heb de hele nestbouw gevolgd. Nu slaapt er een eekhoorn in het nest. En deze eekhoorn werd belaagd door 4 eksters. Dus het eerste punt leverde o.a. 4 eksters en een eekhoorn op (ik tel ook de zoogdieren). Op het telpunt Fliermaten zag ik in de vijf minuten teltijd 2 grote zilvereigers, 2 blauwe reigers, 1 veldleeuwerik en een blauwe kiekendief. Het zijn wel momentopnamen. Toen ik hier een paar dagen later was, was er niets te zien. Op 21 januari liep ik mijn ronde Holterberg. Zag hier en daar wat mezen en een zwarte specht. Aan het eind van de

ronde vloog er een houtsnip op. Dat zijn dan van die mooie momenten. Maar zo'n houtsnip komt dan niet in de PTT van Sovon maar in mijn vogellogboek. Ik zie trouwens de laatste jaren op de Holterberg steeds vaker houtsnippen in de winter. De maand februari was lenteachtig, zo hoorde ik op 3 februari de heggemus en de vinkenslag op 14 februari. De merel zong, hoewel zacht, al op 7 januari. De grote lijster hoorde ik op 17 februari en de zanglijster een dag later. Tijdens de inventarisatietochten waren de zwarte spechten al actief, ik zag een baltsend paar op de Ligtenberg. Ook de raaf was aan het baltsen. Op 28 februari ging ik door de heidevelden op de Sallandse Heuvelrug.

De boomleeuwerik zong al op diverse plekken. Van de Sallandse Heuvelrug naar het Boetelerveld. Een paar nijlgans kwam met veel kabaal aanvliegen en streek neer op een weiland. Een grote groep spreeuwen was druk aan het voedsel zoeken op een weiland. En een paar kieviten was aan het baltsen. Na een ronde Boetelerveld met o.a. mezen, grote bonte specht, zwarte specht, boomklever en grote lijster naar het Noetselerveld en de Hexelse heide (de koeien zijn hier weg) zag ik een paartje staartmezen. Deze mees zie ik steeds minder. Verleden jaar heb ik helemaal geen staartmezen gezien. Op de Haarlerberg is er een groot areaal heide bijgekomen. Dit jaar moet er 120 territoria nachtzwaluw mogelijk zijn!

Henk Roelofs

Mystery Bird

Welke vogelsoort werd afgebeeld in de vorige nieuwsbrief Caprimulgus?

Het is de **Heuglins Meeuw** - *Larus fuscus heuglini* (Bree, 1876) of *Larus heuglini*. De status van deze (onder)soort is nog niet duidelijk. Mogelijk betreft het een ondersoort van de kleine mantelmeeuw, maar de mogelijkheid bestaat ook dat het een aparte soort is. Daarnaast is er nog veel onderzoek nodig naar het onderscheid met de kleine mantelmeeuw (alle ondersoorten). Je kunt wel spreken van het ‘kleine mantelmeeuw of *Larus fuscus complex*’. Foto werd in maart 2018 in Oman, Golf van Oman gemaakt. Geen van de inzendingen was correct zoals grote mantelmeeuw, kleine mantelmeeuw, Pontische meeuw of Baltische meeuw.

Deze soort wordt elk jaar een enkele keer in Nederland waargenomen.

Het is een langgerekte meeuw, met een kleine afgeronde kop, een relatief kleine snavel, lange dunne poten en een korte staart; de vorm van grote mannetjes lijkt meer op grote mantelmeeuw. De vorm lijkt erg sterk op een Baltische mantelmeeuw, maar is vaak iets groter; ook lijkt de vorm wel iets op een Pontische meeuw. Het beste van een kleine mantelmeeuw te onderscheiden aan het ruipatroon, maar heeft hetzelfde ruipatroon als een Baltische mantelmeeuw.

De **Heuglins meeuw** broedt in noord Rusland en is net als de baltische mantelmeeuw, een langeafstandstrekker (in het najaar Europa via rivierdalen doorkruisend) en overwintert zuidelijk in het Midden Oosten, Zuid Azie en Oost Afrika.

Geluid: https://www.xeno-canto.org/explore?query=Larus+fuscus+heuglini&_popup=1

Goed nieuws. Er is een meeuwengids te koop !

Wat? Niet enthousiast? Oh, u denkt dat meeuwen rotvogels zijn omdat ze niet determineerbaar zijn? Ik weet het: daar eindigt vaak de liefde voor deze prachtbeesten. Huiveringwekkend moeilijk te herkennen met al die kleden. En als vogelkenners dan nog eens beginnen jongleren met P9 en P10 heeft u het helemaal gehad. Maar, wees eerlijk: Naast meeuwen zijn ook sommige zangvogels, steltlopers of de vliegbeelden van roofvogels niet makkelijk te determineren. Dus: niet zeuren en verder lezen.

Ruurd-Jelle van der Leij en Merijn Loeve zijn er wel degelijk in geslaagd een handig, overzichtelijk en goed beeld te schetsen van een aantal meeuwen. OK, er is het perfect naslagwerk van Klaus Malling Olsen, maar...voor beginners té uitgebreid. Dat boek is tevens in het Engels en de terminologie wordt dan ook een pak minder goed verteerbaar. ANWB-vogelgids? De Nederlandse meeuwengids is net iets anders.

De auteurs kozen voor een gebruiksvriendelijke gids met duidelijke en mooie foto's per soort en per klee. De afbeeldingen zijn zo gekozen dat je het klee van de meeuw duidelijk kunt zien. Een huzarenstukje. De foto's zijn ook vrij groot ondanks het handige veldgidsformaat, wat voor mijn ogen een must is. Er staan 'maar' 12 meeuwensoorten in. De gids beperkt zich namelijk tot de meeuwensoorten die in Nederland te zien zijn. Dat maakt het voor de beginner overzichtelijk. Omdat je bij meeuwen niet ontkomt aan termen als tertials, grote dekveren e.a. hebben ze die in de kft benoemd. Die kun je openvouwen en naast de tekst leggen terwijl je leest. Dit is een meer dan leuke en gebruiksvriendelijke manier om de onontbeerlijke vogeltopografie te leren kennen en on the spot in de praktijk te brengen.

De Nederlandse Meeuwengids €25,99 Incl. btw (via Veldshop)

Wie determineert deze vogelsoort?

We blijven nog even in de meeuwen zitten; tip; is sinds het jaar 2000 een Nederlandse broedvogel.....

Oplossingen voor 15 juni 2019

Inzendingen naar Roel Janssen (r.j.janssen@online.nl)

blauwstaartbijeneter

Vogelwerkgroep Midden Overijssel

Bankrekening: NL62ABNA0591160706
t.n.v. Vogelwerkgroep Midden Overijssel
te Nijverdal

Secretariaat: Beatrixstraat 2
7442 SC Nijverdal

Telefoon: 06-42733996

E-mail: info@vogelwerkgroepmiddenoverijssel.nl

Website: www.vogelwerkgroepmiddenoverijssel.nl

De VMO rekent het gebied tussen Ommen, Wierden, Markelo en Raalte als haar werkgebied. Activiteiten van de vogelwerkgroep zijn o.a.:

- het uitvoeren van broedvogelinventarisaties
- het houden van excursies voor leden
- het op aanvraag organiseren van vogelexcursies in de regio
- het uitgeven van dit verenigingsblad

De werkgroep doet mee aan landelijke tellingen van het SOVON en Vogelbescherming Nederland.

Het bestuur van de VMO bestaat uit::

Gerrit Dommerholt	voorzitter	Nijverdal	(06-11539430)
Ronny Hullebie	secretaris	Nijverdal	(06-42733996)
Jan Bosscher	penningmeester	Nijverdal	(0548-619932)
Roel Janssen	bestuurslid	Hatter	(06-15428467)
André Marissen	bestuurslid	Nijverdal	(0548-617736)

Lidmaatschap 20,- euro per jaar.

De vereniging kent ook donateurs, die de vereniging financieel ondersteunen. Donateurs krijgen een abonnement op Caprimulgus en kunnen deelnemen aan de excursies.

Meer weten over de Vogelwerkgroep Midden Overijssel of lid of donateur worden, neem dan contact op met een van de bestuursleden of verzend een e-mail.

Foto's pagina's	5, 6, 8, 22 en 25	: Roel Janssen
Foto's pagina's	14 en 15	: Gerrit Dommerholt
Foto pagina	19	: Ronny Hullebie en Roel Janssen
Foto's pagina	21	: Ronny Hullebie en Roel Janssen
Pentekening pag.	19 en 21	: Ronald Messemaker
Foto pagina	24	: Ronny Hullebie

Volg de vogelwerkgroep ook op Twitter en Facebook:

<https://www.facebook.com/Vogelwerkgroep-Midden-Overijssel-251725534866136/>

<https://twitter.com/VWGMidOverijsse>

